

154

АРКАДІЙ ЛЮБЧЕНКО

ЗЕМЛЯ ГОРИТЬ

АРНАДИН ЮРЕННО

ЗЕМЛЯ ЛОПНТ

1908

ПРАКТИЧНИЙ ЛЮБЧЕНКО

ЗЕМЛЯ ГОРИТЬ

Вища науково - репертуарна рада
відділу мистецтва Головополіт-
освіти НКО УСРР до вистави дозво-
лила літ. А № 6688 від 9/хп 31 року.

China Railway - Peking
Tientsin - Peking
Tientsin - Peking
Tientsin - Peking
Tientsin - Peking

НКО

1949-1957

[illegible]

SECRET

1933

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Н

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Художник Миларх

36-37825 R

Готували до друку: Редактор групи М. Тардов, Техкер С. Білокінь. Здано до друку 17/IX-32 р. Підписано до друку 2/XII-32 р. Формат паперу 72х110. Вага 1 метра стопи 53 клг. Папер арк. в 1 прим. 1. Друк. знак. в 1 папер. арк. 110592. Замовлення № 1454. Головліт 3113 17/VI 32-р. Тираж 3.000.

332
36

НА ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ КОНКУРСІ
НКО 1931 РОКУ ВІНАГОРОДЖЕНО
ДРУГОЮ ПРЕМІЄЮ

2

Скорочена спеціально впорядко-
вана редакція для масових ро-
бітничо - селянських театрів.

ДІЙОВІ ОСОБИ

Котляр — робітник, комуніст, досвідчений організатор

Іван — молодий робітник - комсомолец

Оксана — сестра Іванова

Мати

Ващук — селянин-бідняк, трохи анархічний

Дробка — селянин - бідняк, трохи вагається

Рептек — поляк-бідняк.

Вирва — куркуль — лихвар, осадник

Владек — панич, молодий фашист

Яніна — наречена Владекова

Бабця — старий засліплений націоналізм

Куїлих — панок, український демократ

Бантиш — теж панок, польський соціаліст

Полковник — представник озброєного фашизму

Поручник — його помічник

Службовець на фабриці

Селянин

Робітники, селяни, копачі, гості, жовніри

КАРТИНА ПЕРША

Заводська брама. Її зачинено. Групи робітників.

Заповзятий гомін.

1 робітник. Добра мені справа — фабрику закрили, грошей не заплатили, та й по всьому!

Іван. Як то по всьому? А ми куди? На брук? П'ять тисяч люду з нашої фабрики — куди? На голод?

2 робітник. Ма́йне гє́нт! ¹⁾ Куди я тепер оці свої руки діну? Куди?

3 робітник. А куди я піду, коли в мене вже й кутка нема? Коли навіть запрацьованих мені не сплатили? Яке вони право мали?

4 робітник. А дзеці на́ше? А родзіни? Єсьць тшеба. Жиць тшеба. Цо ж те паньство себе мислі?

Котляр. А що наші спілки собі думають? На чорта нам після цього спілки? На чорта? — питаю, коли у нас завжди так: не кує залізо молот, а кує голод!

3 робітник. Правда! Золото панові миємо, а сами голодні виємо. Ще й зароблених не платять.

2 робітник. Куди оте золото зникає? Куди вони прибутки з наших рук дівають? Куди наша праця, наша кривавиця йде?

3 робітник. Догосподарювались товстозаді! Най би нам фабрику дали, ми б їм показали, як господарювати. Я пропоную забрати в них фабрику.

¹⁾ Єврейськ. — мої руки

Іван. Оце так! Забрати в них фабрику. Силою забрати!

Котляр. Стій, Іване, не горячись. До цього ще прийдеться. Панська господарка вже на брак іде. Корчить панську господарку в три погибелі, як ту стружку з-під різця.

1 робітник. І то скрізь, по всьому світі...

Котляр. А - я, крізь, по всьому світі. Ви кажете: золото, прибутки... От вам: у Німеччині кілька найміцніших банків—стоп! і нема. Скапцаніли банки.

Ано враз по всьому світі: трісь, трісь, трісь!—капцаніють інші. А тутка в нас, на Західній Україні, хіба не те саме? Трісь, трісь, трісь! Та ж у Польщі, за піврокуросло недоліків... (заглядає в книжечку) Знаєте?—недоліків за півроку 126 мільйонів злотих.

Голоси. Йой-йой-йой! 126 мільйонів!

Котляр. Крута гайка? Правда? А далі ще більше буде. Далі ще гірше буде. Поки буде кляса багатійська і кляса бідацька, поки буде господарка капіталістична...

(Проходить поліцай)

Іван. Чого цей свищик тутка ходить? Чого свищикові тра? Дать йому по черепу!

Котляр. Стій, Іване, не горячись.

3 робітник. У них банки тріскають, у них дефіцити, а нам—голод?

4 робітник. Оні пеньондзе ховайо! Оні заробек нам крадно!

2 робітник. Вони собі виходу шукають, а нашим рукам який вихід?

Іван. За себе вони думають, за себе. А нас усіх на безробіття, на голод, на смерть прирікають. Ось

дивиться, що робиться! Ось! (вихоплює часописа). Робітник Роберт Матура... це ж наш був робітник, два місяці тому скорочений... (читає) „Робітник Роберт Матура наслідком безробіття підпав нервовому розладові, близькому до божевілля. Вночі він устав і сокирою вбив шестеро дітей, що спали“...

Голоси. Убив? Матура? Який жах! А ви хіба не чули? Чули! Читали!

Іван. А оце читали? У селі Пенькові... це ж моє село, ось тутка, близько, за кілька кільометрів. (Читає). „У селі Пенькові повісився селянин Філіп Гіріч.“ Я ж його знаю! Я Гіріча знаю! Він податків сплатити не міг. Він у боргах загруз... Мене теж борги, злидні, галод на фабрику погнали. Я три роки на цій фабриці як проклятий працював, щоб зовсім не пропасти. А теперка що? Знову на село? З вогню та в полум'я? Ні! Забрати в них фабрику. Силою забрати!

Котляр. Сій, Іване, тра організовано.

3 робітник. Що значить організовано? Хіба ми й так не організовані? Хіба ми й так не готові битися? Годі їм у зуби заглядати!

3 робітник. Хіба тільки в нашому місті фабрику закрили?

4 робітник. Вшэндзе ліхо! Вшэндзе глуд!

Котляр. Безробіття росте не в день, а в годину. Безробітних зараз у Польщі знаєте?.. (зазирає в книжечку) безробітних у нас більше як 300 тисяч.

Голоси. Йой, йой, йой! 300 тисяч!

2 робітник. Майне гент! Куди ж я тепер свої руки діну? Куди я їх діну?

На стіні з'являється плякат: Безробітні, організуйтеся на захист ваших прав! Пролетарі всіх країн, єднайтеся, щоб повалити капітал!

Голоси. Плякат! Відозва! Хтось почепив відозву! Дивіться! (Всі читають, набігає поліцай).

Поліцай. Хто це почепив? Хто це, пся косьць, почепив? 3 робітник. Не чіпай, не зривай! Папірця злякався? Іван. Попечеш руки, свищику!

Поліцай. Тихо! Ви вже бунтувати? Пропоную зараз же розійтись. Ну!

4 робітник. П'ятш на него, які маршал!

Іван. Дать йому по черепу! Чого там дивитись?

Поліцай. Стріляти буду!

3 робітник. Стріляти? Ану, хлопці, вивертай каміння! Лупи його!

4 робітник. Залепіць му п'иска! (Поліцай одходить)

Голоси. Ага, тікаєш? Жироїд! Свищик! А-га-га!

(Свист і погрози навздогін)

1 робітник. Він зараз сюди цілу свою банду покличе.

2 робітник. Най кличе, най стріляє. Хіба нам первина? Ми теж уміємо стріляти. Теж будемо битись!

1 робітник. А ви не летіть поперед батька в пекло. Не крутіться дуже. Комітет краще знає, як трабити. Не забувайте, що в нас є комітет!

Котляр. Організованість. Перш за все організованість. Щоб надарма сил не витратити.

Іван. А що ж, шию підставляти? Вони бити — і ми бити. Нам нічого губити! У Домброві теж на страйкарів стріляли, а все одно в Домброві страйк!

3 робітник. А тутка, в нас — хіба забули? У нашому ж місті, на фабриці „Ельзі“?

4 робітник. Так, так! Запомнелісьце? На на́шей „Ельзе“ юж òсем тисенци страйкуе.

Котляр. На „Ельзі“ вісім страйкуе. У нас п'ять без роботи бідуе. Тринадцять тисяч в місті голодує! От яка виходить гайка. Тому тра, щоб усі тринадцять об'єдналися. Щоб міцно організувалися. Щоб укупі свого права добивалися.

4 робітник. Тшинасьце тисенци? А жónи? А дзеці? Не тшинасьце — двадзесьці! Двадзесьці тисенци глòдних!

3 робітник. А вони ще й стріляти? Придушити думають? Я пропоную зараз же браму розбити й самих адміністраторів придушити!

2 робітник. Та ви не підбурюйте на чорт-зна що. Киньте ці свої штучки!

3 робітник. А ви не маєте вже куди свої руки діти та й хочете панів захищати? Добра мені справа! Пани думають, як прохідну зачинили, то й сховалися? Та ми можемо власними руками одчинити. Можемо й сами собі заплатити!

5 робітник. А доправди! Одмйкай бра́ме!

3 робітник. Ей, шкуродери, одчиняй! Одчиняй!

(Стукають у браму. У віконці голова службовця)

Службовець. Тихше, тихше! Чи ви збожеволіли? Вам, здається, ясно сказано: фабрику закрито, розрахунок через місяць.

1 робітник. Ні! Ми вимагаємо, щоб фабрику не закривали. Ми вимагаємо, щоб фабрика працювала.

Службовець. Тихо! Це ж бунт. Це погром.

Котляр. Ні. Це не бунт. Це не погром. Це п'ять тисяч пар безробітних рук. Це п'ять тисяч голодних

ротів! І ми заявляємо: сьогодні ми звідси підемо, але завтра щоб фабрику було конче відкрито, щоб гроші нам конче було сплачено.

Службовець. Я виконую накази дирекції, і я вам заявляю: фабрику зовсім закрито, розрахунок через місяць. Я пропоную негайно розійтись. Через кілька хвилин тут буде військо. Військо вже покликане.

Іван. Ага! Військом нас лякати? Кулями розганяти? Ми тобі покажемо військо!

3 робітник. Та що там дивитись? Одчиняй! Бий!

4 робітник. Що там гавендзіць? Лямай!

(Навалюються дужче)

1 робітник. Стійте, стійте! Отак нападом нічого не зробіте. Це організовано тра. А так будемо лишень надарма сили витрачати. Правду Котляр каже.

Котляр. Авжеж надарма. Ну, розіб'єте, ну, ввійдете — а далі що? Все одно ж фабрика не наша. А па- нам тільки й тра, щоб нас провокувати, а потім кожного поодинці до рук прибирати. Ні! Це тра інакше робити. І ми це зробимо. Сьогодні ми, поставивши свої вимоги, звідси підемо, але неза- баром знову прийдемо, організовано прийдемо. Тоді вже, будьте певні, ми закрутимо гайку інакше. Тоді вже зробимо так, як тра.

3 робітник. Та що він проповідь читає? Що він заспокоює? Не слухайте його! Одчиняйте!

Котляр. Не робіть провокації! Не забувайте, що в нас є комітет! Від імени комітету застерігаю вас!

1 робітник. Все одно ж ми сюди прийдемо. Неза- баром знову прийдемо.

2 робітник. І я згоден. Тра слухатись комітету.

Пропоную слухатись комітету.

3 робітник. Не слухайте цього жидка! Жидки продають нас панам. Одчиняйте, бийте!

Котляр (вказуючи на 3). Не слухайте його! Це— провокатор. Він навмисне підбурює. Це провокатор! Голоси. Лови провокатора! Лови провокатора!

(В'їздить мотоцикл — поліцаї)

Поліцаї. Розійдись, розійдись! Негайно розійдись!

(Розштовхують)

Голоси. Свищики, свищики! Жени їх! Під ноги їх! Поліцаї. Розійдись! Стріляти будемо!

Іван. Жовніри йдуть! Онде жовніри йдуть! (Вказує обіч).

Голоси. Де жовніри? Так, так! Жовніри! Онде йдуть жовніри!

1 робітник. Розходьтєся. Розходьтєся. Зараз не час іще бійку починати. Ми ще будемо їх бити!

Іван. Ми ще будемо вас бити! Ми сюди ще прийдемо!

(Поступовно починають розходитись)

Поліцаї. Ну, ну! Без балачок! Без гав'єнди! Марш, марш!

2 робітник. Ма́йне г'єнт? Куди я діну мої руки?

4 робітник. М'є дзеці. Цо я дам дзецьом?

Котляр. А нам, Іване, одразу ж на село.

Іван. З вогню та в полум'я?

Котляр. Ні, на село підемо не байдики бити, а діло робити.

Іван. А! Діло? Тоді я згоден... хоч і в полум'я!

КАРТИНА ДРУГА

Хата. Каганець. Зажурена мати.

Оксана (вбігає). О! Ви вже, мамо, й зовсім упорались. І в хаті, бачу, прибрали. Так ніби гостей сподівається.

Мати. А-я. Сподіваюсь, Оксанко... Бо чим же й ти мені не гість? У панів служиш, дома не живеш, лишень в гості забігаєш.

Оксана. Та оце вирвалася на хвилинку. Ой, тяжко в тих панів служити. Вередують, чіпляються, лаються...

Мати. Знаю панів, знаю. Кажуть, за Збручем давно вже панів нема. А в нас усе пани та й пани. Проклята сторона наша!

Оксана. А в панів — новина. Панич Владек, оце з війська повернувши, дружитися буде. А-я! З сусідською панною, з панною Яніною. Чула я, старі між собою про посаг, про спільну землю й ліси говорили. І на хлопів дуже нарікали.

Мати. Іч! Хлопи їм поперек горла стали. Най би подавились! Завжди хлопи винні.

Оксана. А-я. Тяжке серце вони на нас мають. І все на більшовиків звертають. А що вже найстаріша пані, бабуся ота... я й забула вам про неї сказати.

Мати. Ага! Сухий отой виродок? І то досі живе, не гине...!

Оксана. Скоро, мамцю, гине. Бігме! Ума зовсім тронулась. По покоях там, як тінь, як почвара... Пацьорки все перебирає, молитов складає — все їй більшовики ввижаються. Аж смішно, мамцю! А часом лихе щось прорікає і закликає, закликає, закликає... Таке навіть здається, ніби

тії більшовики вже й під самою хатою, чи й у хаті. І страшно, і смішно...

Мати. Тсс! А подивись, лишень, Оксанко, за двері. Щось, здається, зашамотіло? (Оксана виходить, входить, щільно причиняє двері). І вікно прислони, Оксанко. Боюсь я вікон...

Оксана. Тут цвяшок вислизає, кепсько держиться.

Мати. А ти його приткни. Добре заслони. Боюсь я вікон. Тепер всякі сусіди довкола. А що вже осадники та багатії — так і чигають, так і слідкують. І все на таких от, як ми, на голих біда. Ой, щось буде! Щось страшне буде...

Оксана. Підпалили ж у Калинівці пана. Чули?

Мати. Чула. А тобі серце не тьохкає?

Оксана. А чого?

Мати. А там же, в Калинівці, Гнатко Чабаїв.

Оксана. Ну, то що?

Мати. Ой, хитрунько моя! Пострибухо моя! Що в серці вариться, на лиці не втаїться. Знаю, знаю, бо Гнатко вже переказував, щоб сватів ждати. Гнатко хлопець файний, а-но дуже гарячий, як і наш Іван. Коби в яке лихо не вскочив.

Оксана. Та ні, мамо. Гнатко не такий.

Мати. Й за Івана нашого боюсь я дуже. Оце, як з фабрики повернув, то все з людьми та з людьми. Щось там крутить, щось мудрує. Бач, і досі нема його.

Оксана. Та й з Іваном ви даремне. Він розумний, наш Іван. Добре знає, що і як. А потім... я ж у панів служу. Хто там на нас подумає?

Мати. Еге ж, у панів. З паном водись, а на всі боки дивись.

Оксана. Я вистерігаюся. Служу, як можу.
Мати. Служи, дочко, служи. Коби твій батько з тих злиднів на зарібки не пішов та не пропав, то може воно трохи й ліпше велося б. А так—служи, дочко. От може й справді за Гнатка вийдеш, то й панів покинеш...

(Стукіт у двері. Входять Вашук і Дробка)

Вашук. Добри вечір в хату.

Дробка. Най будете багаті...

Мати. Та де вже нам багатіти? Отее багатство тільки дме.

Дробка. А бідування вдвоє гне. Так, так...

Вашук. Не цурайтесь, пані-матко, бо у вас іще, як бачу, то й каганець горить, а в нас уже з тиждень очима світять. Ха! От дожилися. Ціле село в темряві, як повимерло.

Мати. Чи ви добре двері причинили? (До Дробки) Вам, Тимоше, до вікна з руки, прислонітько його ліпше.

Вашук. Боїтесь, пані-матко, вікон? Ха! Хто їх теперка не боїться? А-но плюнь—то в жандара або в свого зрадця й потрафиш. (До Оксани). А ти, Оксано, на нас дивись і не дивись, слухай і не слухай. Щоб там у покоях чого не пробовкнула...

Оксана. І таке... Хіба я маленька? Чи я без ума?

Вашук. То я на всяк випадок. Ай, жиріди ж! Ай, катюги! От уже й по містах пани догосподарювались. Скорочують фабрики. Роботи кат-ма. Бачив сьогодні Котляра Миколу. Теж повернув із фабрики. Ха! Скільки того люду з фабрик на село повертає. А на селі що? Хіба тижнями не пухнуть, й скоринки хліба не мавши? А лободи не їдять..

Дробка. То ще не біда, коли з хлібом лобода. А то біди, коли ні хліба, ні лободи.

Ващук. А податки? Оті стонадцяті податки!

Дроб'ка. Оте подушне!

Мати. Похатне!

Ващук. Поземельне! Жили ж усі вимотують, живцем душу виймають. Землі нашої, як кіт наплакав. Хіба за панами та своїми жирюїдами землі доступишся? Ще й осадників своїх понасилали, ліпшу землю їм пороздавали. А ти — печись. Ну, що з тієї вбогої латочки?

Дробка. Заким жнемо, то й їмо.

Ващук. А платити все одно тра. А податок дай. Бо не даси — з молотка ж продадуть. Просто пекло! Оце ми й хотіли з вашим Іваном поговорити. Ваш Іван хоч і молодий, а голова. Тра порадитись. Тра робити щось.

Дробка. Бо вже тільки й ходу, що з воріт та у воду. От я Вирві нашому, отому осадникові, лихвареві заборгував. Прошу Вирву: заждіть, посплачую. Ні, каже Вирва, не вірю більше, давай!

Мати. Вирва вже й до нас присікується. Та що він з нас візьме, коли тутка ні в горшку, ні в мішку?

Дробка. Вирва не візьме? Вирва не вирве? Та Вирва серце з печінками вирве. Вчора заїздить до мене у двір, людей зводить, кричить: Дробка Тиміш мене обкрадає! Дробка Тиміш боргу не вертає! Кричить: плати, Дробко, бо на суд поведу, хату заберу! А що я проти нього можу, коли я у нього в руках, як цвях ув обценьках? Не хотів я спершу того осадника до хати пускати. Але, знаєте, вутлий я чоловік. Думаю собі: заробиш — багатий

бере, не заробиш — багатий дере... Най, кажу, таке життя пропадом пропаде! І забрав Вирва з хати останню рядюжечку.

Ващук. Ха! То що робити? Що робити? У нього Вирва забрав, а в мене суд описав. І хату, і в хаті. А чи винен я, що позики сплатити не можу? Не можу, бо зараз не маю. То хіба мене тра за горло брати? На продаж з молотка всі мої лахи пускати? Ха! Я ж завтра на вулиці буду. Люди добрі, я ж завтра з торбами піду. Хто дав їм право? У мене діток семеро. У мене двойко хорих лежить. У мене скільки голодних ротів! А вони... Хто дав їм право, щоб Йосип Ващук завтра здихав, як пес під плотом?... Ха! Лишень Йосип Ващук не хоче здихати! (Б'є кулаком по столі). Ні! Не хоче здихати! Не буде здихати!..

Мати. Тихше, Йосипе, тихше. Не їритуйтесь.

(Входить Іван)

Іван. От і добре, що застав. Ага! Й Оксана тут? А я з тобою багато говорити маю. До речі, що там у панів про калинівську пожежу кажуть?

Ващук. Ха! Навіть як слід спалити не вміли. Не згорів! А їх усіх давно вже тра вогнем пустити, на попіл звести!

Іван. Чекайте, Йосипе, чекайте. Діло не в підпалах. І Котляр так думає. А Котляр — о! — досвідчений. (До Оксани). Ну, що ж там у панів кажуть?

Оксана. На більшовиків усе звертають. Нібись то серед наших людей більшовиків багато розвелось.

Іван. Он як? Цікаво... А той пан буває, що нашою мовою розмовляє?

Оксана. А-я! Лисий той? Там він, як свій. Оце недавнечко підсипався до мене — про село розпитував, про пісні розпитував...

Ващук. Пан Куйлихо, мабуть? Знаю, знаю Куйлиха. Недавнічко отак само про село, про пісні й мене розпитував.

Іван. Визволитель наш! Демократ! Ха-ха! У Львові два будинки держить, тутка фольварк держить, а нашим другом прикидається. А якже! Українець він! Визволитель! К лихій мамі таких визволителів! Діждемось пори, що й сами виліземо з діри!

Мати. Так, Іване, так! А-но будьте обережні. (До Дробки) Прислухайтесь-но, з ласки, до вікна.

Іван. Та годі, мамо. Ви, бігме, як ця наша Галичина: і зненависть у вас кипить, і страх вас огортає. А страху нема там, де його не бояться. Ось недалечко, за Збручем, люди не боялись і свого добились.. (Стукіть у двері. Входить Вирва. Загальна ніяковість)

Вирва. Славайсу.

Мати. Навіки.

Вирва. Вибачайте, що так пізно. Чи може я перешкодив?

Іван. Та ні, пане Вирво. Які такі перешкоди? Заходьте, заходьте.

Вирва. Вибачайте, але я не винен. Стільки того клопоту, що й день малий. Слово гонòру!

Мати. Сідайте, пане Вирво. Прошу вас.

Вирва. Дякую, дякую. Я не надовго. Хіба Вирва має час? Хіба Вирві дадуть час? Просто — окропносьць! Бо хоч тутка мені й раді, але й тамка мене ждуть. От і встигни. Як у колесі. Слово гонору!

Іван. Зате зиск собі маєте. Як то кажуть: хочеш мати — не тра спати.

Вирва. Звідки зиск? Який зиск? Та біг з вами! Тільки й знаю, що докладаю.

Ващук. Хіба?

Вирва. Або вірте, або ні. Слово гонору! Я ж для людей, як знаєте, все роблю. Коли людям скрута, всі до мене: дай! Та вже лихо мені, клопіт мені, коли я кажу: віддай!

Ващук. Ха! Буває ж так у людей, що й віддати нічим.

Вирва. Ну, буває так, що й заждати можна. Хіба я що? Я людина чесна. Але... умів брати — умій і віддати. А то, як бере — поклони б'є... хе-хе...

А як узяв, то й зовсім пропав. От вам і зиск.

Ващук. Ха! Вам же тра з великим процентом віддати.

Вирва. А ви ж як хотіли? На дурничку?

Ващук. От вам і зиск. Чого ж ви прибіднюєтесь? Ще й дві хати маєте. Поля скільки маєте. Паном діло та й годі.

Вирва. Е, дайте спокій. Ворогам би моїм таке панство. А чулись-те, в Калинівці пана підпалили?

Іван. Чули. Про це, відай, все село вже чуло.

Вирва. Окропносьць! Що тільки діється! (Хитренько поглянув довкола). І хто б то зважився? Хто б то підпалити міг? (Іван знизав плечима) Надвечір бачили, як туди вже й жовніри поїхали...

Оксана. Жовніри? А що вони в Калинівці робитимуть?

Вирва. О! Й тобі, дочко, цікаво? Може десь там в Калинівці серце зачепилось? Хе — хе... Страшно може? Признавайся.

Оксана. Ні. Моє серце при мені.

Вирва. Ото й файно. 1) Бережи своє серце, дочко, бо серце дороге, як гроші. Ой, гроші, гроші! От у мене... до зарізу грошей тра. Така скрута, хоч вішайся. Це я до вас і забіг.

Іван. Борг вам повернути?

Вирва. Ви вгадали. Саме так.

Мати. Лихая година!

Вирва. Що? Може нема?

Іван. Ви вгадали. Ні шеляга.

Вирва. Окрóпносьці! Чи не моя правда? Позичати позичають, а вертати...

Іван. Пане Вирво, це вже ви даремне. Я ж на тому тижні вам трохи віддав. Речі спродав, а віддав. І ви сами обіцяли, що за решту почекаєте. Почекайте бодай місяць-два. На фабриці заплатять, і я вам віддам.

Вирва. Е, ні! Вибачайте. Будемо сваритись. Бо я вже й так довго чекав. Я більше не можу.

Іван. А я теж не можу. Де я візьму? Ще й без роботи я. Ще й податків скільки!

Вирва. Ну, податки мене не обходять. Мене борг обходить. У вас онде дівка служить. У вас іще... дещо є. Продавайте, позичайте, діставайте—як там собі знаєте. Три дні можу зачекати. Лишень три дні. Або... або подвійного процента платіть.

Іван. Ні, такої умови між нами не було.

Вирва. А щоб грошей не вертати — умова була? Отак ви всі позивали. Коли з вами добре, ви готові й на голову сісти. Ні! Видко, сваритися будемо. Судитися будемо!

1) Добре

Ващук. Чоловік же ясно каже: за місяць віддасть. Чого ж нападатись, за горло хапати?

Вирва. Окропносьць! То я горлохват? Чоловік же мені давно винен. Я право маю! Я все по закону. Я людина чесна!

Іван. А кобим я згодився подвійного процента платити, ви б мені чекали? Правда? То хто ж кому на голову хоче сісти? Лишається місяць-два, а ви чимдужч напосідаєте, лякаєте, душите, щоб зайвого злогого собі видушити? Чорна ваша чесність, пане Вирво.

Вирва. Е, то ви мене ображаєте, слово гонору.

Ващук. До вас однаково не пристане. Хіба ми вас не знаємо? Хіба й справді ви не душите? Ха! А з Дробкою, з оцим, що ви вчора наробили? Та був би я на місці Дробки — я не знаю... я вас там на місці б і рішив.

Дробка. Не хотілось рук паскудити.

Вирва. Окропносьць! Тутка просто змова! Тутка збуї!

Ващук. Та ви гірший за всіх збуїв.

Дробка. Гад!

Вирва. Хто? Е, то ви так? З вами по-доброму, а ви, значить, так? Бувайте ж здорові. Ще ми з вами спіткаємось! (До Івана). А борг за три дні. За три дні щоб мені сплачено.

Мати. Пане Вирво! Пане Вирво!

Вирва. Вибачайте, що так пізно... Але... як у колесі Слово гонору. (З порогу). А за три дні... вибачайте... ми інакше поговоримо! (Пішов).

Кілька голосів. Гад!

Мати. Лихая година! Він же заклуює нас.

Іван. Най клуює. Най судиться. Ми ще з ним посудимось.

Вашук. Ха! Розжирів на наших землях та й знущається. Ще й випитує, рознюхує. Істинно— осадник.

Іван. Ви, мамо, от що... ви за поріг вийдіть, постійте там. І ти, Оксанко, вийди...

Оксана. Мені то й на службу час.

Іван. Ні, ні. Я тебе ще провожатиму, я з тобою говоритиму (мати й Оксана виходять). От, як бачите, щодня гірше й гірше. Як не пани, то підпанки. Доки ж будемо терпіти? Доки? Ні! Пора вже починати боротьбу. Всі ми повинні міцно за руки взятися, стати плече-в-плече. Час рішучий. І коли ми хочемо чогось добитись, то, кажу, пора вже починати рішучу боротьбу. Так от: згода чи ні?

Вашук. А чого ж? Я згоден.

Дробка. Я, правда, чоловік вутлий, але я... завжди з вами.

Іван. Так от. Будемо теперка виступати не одним селом. З'єднаємо багато сел. Розумієте? Ми збираємось селами і вкупі йдемо до міста, до магістрату. Так, так! Ми робимо похід голодних! Голодних і скривджених! Ми просимо й попереджаємо, ми вимагаємо й загрожуємо. Розумієте? Хоче влада, чи не хоче, а ми примусимо нас послухати, примусимо нас задовольнити. Бо, знаєте, коли сотні, коли тисячі встають, то не жарт.

Вашук. А то не жарт. Лишень, по-моєму, з цього дива не буде пива. Не ходити до них, а різати їх, бити, палити! Он що...

Дробка. Може воно й так. Може воно й добре. А-но й по-моєму, чи слід... аж до міста братися? Чи не ліпше б воно тутка?.. Просто на селі?

Іван. Ні. Якраз до міста. Якраз в точку. Тому от що: позавтра, в п'ятницю виходьте в поле. Ніби до

роботи. Розумієте? Опівдні ж зійдемося над яром, на узліссі—знаєте, там, де яри починаються. Отам ніби полуднувати сядемо, там гуртом і порадимось. Я туди загодя прийду. Микола Котляр теж буде. Декого я від себе повідомлю. Ви, Йосипе, Рептека залучіть. (Вашук скривився). Чого ви знову норотитесь?

Вашук. Рептека? Ха! Він же поляк. А коли поляк, то вже тобі конче щось не так. Не люблю я тих... Дробка. Е, ні, Йосипе. Не всі поляки однакі. Є й поляки всякі. Є й серед поляків скільки людей гарних... Іван. По-моєму, Рептек наш. Такий же бідака. Боятись не тра. Тра лишень, щоб так: сказано — зв'язано. І щоб ніхто ніде ані пари з уст...

(Вбігає Оксана)

Оксана. Там якийсь чоловік іде!

(Входить схвилюваний Рептек, за ним мати)

Дробка. О! Про вовка помовка...

Іван. І справді. Доп'реньки за Рептека розмова, а Рептек у хату...

Рептек. Я на хвільке. Тільки на хвільке. Мимо йшов та й зайшов, аби сказати... Зараз родич мій з Калинівки утік. Там таке робиться... жечивісьце—страх!

Іван. Жовніри?

Рептек. Жовнірів повно. Две хати юж подпалілі! Людзей заберайо! Людзей бійо!

Мати. Сило небесная!

Іван. А кого ж з людей забрали?

Рептик. От... у Чаб'яув паробка забралі...

Оксанка. Якого парубка?

Рептек. Та якого ж? Гнатка Чабайового.

Оксана. Гнатка? (На піч похилилась)

Мати. Оксанко, дитино!

Вашук. Ха! Он воно що? (Підвівся)

Дробка (теж підвівся, чіпнувши плечем заслону на вікні).

Розбився глечик — прощай вода...

Мати (в тривозі). Заслоніть вікно!

Іван (рукою стукнув). Мамо, годі!

КАРТИНА ТРЕТЯ

Узлісся. Хмарно. Десь далеко грім. Чутно жіночий сміх. З лісу вибігає Яніна в убранні верхівця.

Яніна. Облиште, пане Владку! Облиште, загарбнику!
Ха-ха-ха! (приховалася за деревом).

Владек. Почекайте, панно Яніно! Благаю вас! (Кидається).

Яніна (перебігла до другого дерева). Облиште, насильнику! Облиште! (Киває з-за дерева) Тихше, тихше... Тут можуть почути вовки, ведмеді. Тут всякі люті звірі. Вони бродять довкола. Вони чатують, змовляються. Вони можуть напасти. Ха-ха-ха!

Владек. А! Заради вас мені нічого не страшно. Хай тисяча вовків! (Кидається знову, наздоганяє).

Яніна. Пане Владку, є межі.

Владек. Панно Яніно, скоряюсь вашій волі (Одступив).

Яніна. Ха-ха-ха! Ну, куди ж це ми забігли? Чи кінець уже цій пущі?

Владек. Так, моя панно. Ось гляньте — дерева вже зовсім порідшали. Тут уже узлісся. Тут уже поле.

Яніна. Слухайте, а там часом коні не поодриваються?

Владек. О, ні! Я їх міцно прив'язав.

Яніна. Ви такий певний своєї сили?

Владек. Треба завжди бути певним своєї сили.

Яніна. Але навіщо ми тут затримуємось? Надходить буря. Ви чули грім? Нас змочить.

Владек. Панно Яніно, ви боїтесь бурі? Ви вмієте бо-
ятись? Ви — полька!

Яніна. Пане Владку, ви робите майже... насильство.

Владек. Панно Яніно, ми мусимо бути сміливі й сильні.

Яніна. Пане Владку, насильство й сила — речі різні.

Владек. Насильство й сила завжди зустрічаються.

Яніна. Насильство й сила... де ж вони кінчаються?

Ха-ха-ха! Я бачу, що ми заїхали не в ліс, а в фі-
лософію. Давайте швидше звідси виїздити. (Хоче
йти).

Владек. Панно Яніно, хвилинку! (Затримує її). Я хотів
вам показати одну річ. Ми встигнемо. Буря ще
далеко. Я хотів вам показати, де кінчається ваша
власність. Ось гляньте. (Одводить) До яру — ваша
земля. За яром власність моя. Бачите, які ми близькі
держави?

Яніна. Але я не бачу прикордонних стовпів.

Владек. Я волів би, щоб на тих кордонах ніколи стов-
пів і не було. Я волів би, щоб держави ті зовсім
об'єдналися.

Яніна (лукаво). Поспішай поволі...

Владек. Але затримка буває до смерті подібна!

Яніна. О, страшна істина! Облищмо це. (Зіперлась на де-
рево). Ось послухайте краще, як ліс шумить. Як
загадково ліс шумить. Чуєте? Я хотіла б знати,
про що він шумить?

Владек. Про життя, ласкава панно. Про життя ми-
нуле й майбутнє. Про лицарів сміливих і лісових
царівен. Про кохання їхнє, а може.. й моє?

Яніна. Що? Ах, та ви поет, пане Владку!

Владек. Так. Ви вгадали. Я іноді справді пишу вірші.
Я люблю все прекрасне, люблю все ніжне, люблю

все, що пестить зір і дає насолоду. Я люблю й дерева, трави, квіти... ось! (Зриває квітку). Яка симпатична квіточка. Панно, прийміть цей скромний дарунок від поета! (Зближається, дає їй квітку). Яніна (бере). Яка невинна, сиротинна квіточка...

(Владек раптово її обіймає, цілує, а одірвавшись, вражено дивиться вбік і зненацька в той бік кидається).

Владек. Хто там? Стій!

Яніна. В чому річ? В чому річ, пане Владку?

Владек. Он бачите? Чатував за нами, а тепер їде собі, ніби нічого не чує. Втекти хоче.

Яніна. Але хто ж то?

Владек. Хлоп якийсь. Злодюга! Чого він по нашому лісі ходить? Ховається? А може то розбійник?

Стій! (Вихоплює револьвера).

Яніна. Облиште, облиште!

Владек. Та що там з ними церемонитись? Раз не обзивається — значить, справа кепська. О, бачите? присів, переждати хоче. Отакі й підпалюють. Отакі, будьте певні, й Калинівку підпалили. О! вже знову пішов... до яру хоче умкнути. А може то... більшовик? Стій, кажу тобі! (Націляється).

Яніна. Більшовик?

Владек. Пся косьць! (Постріл, одночасно гуркіт грому).

Яніна. Що?

Владек. Упав. Зник.

Яніна. Ви його вбили?

Владек (зухвало підкидаючи на долоні револьвера). Ця рука не вміє промахнутись.

Яніна. Єзус-Марія! Який випадок! Який злочин! То ж може бути неприємність. Краще тікаймо!

Владек (опам'ятовуючись). Панно Яніно, невже ви думаете, що я такий злочинець? Я стріляв тому, що дуже, дуже схвилювався. Але заспокойтесь. Я вас трошки обдурив. Я стріляв убік, щоб тільки налякати...

Яніна. Все одно, так можна й убити. Можна поранити. Може бути неприємність.

Владек. Неприємність? Так, так! Справді може бути неприємність... хоч може бути й подяка. Так, так. Але краще нікому нічого не говорити. Чуєте? Покищо нічого нікому не треба... (бере за руку). Панно Яніно, це наша таємниця. Це буде таємниця... нашого кохання!

Яніна. Ах, тікаймо!

Владек. Тікаймо!

(Скрадливо поспішають геть).

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Частина узлісся над яром. Входить Дробка і селянин.

Дробка. Отут. Зараз сюди й Іван з Котляром надійдуть. Іван пішов залісок оглянути, перевірити та й Котляра зустріти. Зараз прийдуть.

Селянин. А як решта наших? Звідтам будуть? (Показує рукою).

Дробка (теж показує). І звідтам і звідтам. По кількоро. Щоб не дуже в очі впадати.

(Входять Ващук і двоє селян).

Ващук. Значить, тутка? Ха! Місце добре. І дощ, відай, не дістане.

Дробка. Тихше, тихше! Не гомоніть дуже.

Ващук. А хіба ми дуже? То вже ви, бігме, занадто боїтесь. Хіба й тутка на волі душитись маємо? Ішли ж, бачили—нікогісінько.

Дробка. А як ішли, нічого не чули? Стрілу не чулись?

Ващук. Стрілу? Якого стрілу?

Дробка. А мені видалось, ніби стріл десь був.

Селянин. А! Лишїть бо. Приснилось та й годі. Коби стріл, то всі чули б.

Ващук. Грім гримнув—то ми чули. А щоб стрілу—ні. То вас громом напудило, а ви вже...

Селянин. Лякана ворона й куца боїться. Хе-хе-хе...

Ващук. Воно б може й добре, та кажуть... погано. Ха-ха-ха!

Інші. Атож! Атож! Ха-ха-ха.

Дробка. Атож! Атож! Кашляйте собі помалу, аби на рік стало. А я, правда, чоловік вутлий, та не боязкий. Ого! Я лишень обережний. Береженому й чорт не чхне. А ви, бігме, як сороки...

Селянин. То не ми, а ви. Торох—горох, а змолв—капуста.

Дробка. Ану ще. Ану далі. Трошки гречки, трошки проса, трошки взута, трошки боса. Співайте її, бо вона довга...

(Загальний сміх. Входять Рептек і кількоро селян).

Рептек. Ціхо. Ціх. Там доперу панство поїхало.

Ващук. Де пани?

Дробка. Яке панство?

Рептек. Млоди паничі і з ним якась паненка. Ген там аж з-за другого клину верхи вискочили. Од дешу уцекайо.

Ващук. А! Так? Най тікають...

Дробка. Баба з воза — коням легше.
Ващук. Теперка зрозуміло, чому досі Івана нема.
Іван десь там помітив їх та й пильнує, вивідує. Ха!
Шкода лишень, що нам час минає. Час би й по-
чинати...

(Входить Котляр)

Котляр. Відай, запізнився я? Здоровлю товариство!
Я, розумієте, заблукав трохи. Давно вже цими
лісами не ходив то й збочив.

Дробка. Там Іван пішов назустріч.

Котляр. Знаю. Ми з ним умовлялись. Приглядав я
його, та розминувся.

Ващук. Іван десь там стежить, наглядає. Пани там
поїхали.

Котляр. Пани поїхали? Де пани?

Рептек. Далеко юж. Од дещу усекайю.

Котляр. Ага! Он що? Тоді зрозуміло.

Дробка. Іван просив, як запізниться, щоб на нього
не ждали, збори починали.

Котляр. Знаю. Ми з ним так умовлялись. А це вже
хіба всі?

Ващук. Всі, крім Івана.

Котляр. Ліпше було б з Іваном. Та коли воля ваша —
то чого ж? Оце, значить, всі? Наш сільський ак-
тив? Найсильніші, найсміливіші, найсвідоміші? Га-
разд. Можна й починати. На фабриці у нас так
но й звикли: по-діловому, без жодних гайок. Ну,
от. Всі ви добре вже знаєте, чого ми зібралися.
Мусимо обговорити дві важливі справи: похід го-
лодних і обрання комітету акції. Хто має щось
додати чи змінити? (Мовчанка). Нема? Значить,
приймаємо. Тра лишень, щоб хтось на варту станув.

Селянин. Я можу стати.

Котляр. Гаразд. Ставайте (Селянин одходить). Всі ми знаємо, всі ми добре бачимо, що робиться у нас на Західній Україні та й по всій Польщі. А чому? Тому, що маємо в Польщі господарку капіталістичну. Або дасть тобі пан роботу...

Ващук. То й живеш.

Котляр. Або не дасть тобі пан роботи...

Рептек. То просто здихай! А податки? Окропне податкі!

Дробка (схопивсь на ноги). Обідрані люди! Жебраки по селах!

Ващук. Нагаї! Жандарі!

Селянин (з відстані). Хати горять по селах! Школи наші горять!

Дробка. Наші українські горять, а їхні нарастають.

Ващук. Бо коли ти бідний та ще й українець—бійся тіні своєї.

Дробка. Українець—значить, хлоп!

Ващук. Українець—значить, ворог. Бий його!

Котляр. Хвилинку; хвилинку! Не гарячіться дуже. Все це, що ви кажете, правда. Нас нацьковують на поляків. Поляків нацьковують на нас. Фашисти хочуть сильніший розбрат між нами посіяти, хочуть, щоб легше було нас за чуба крутити. Але ж ми мудріші за них. Ми інакше мусимо робити. Проти поляків, як поляків, ми нічого не маємо. Поляк-бідняк, поляк-робітник—то ж не ворог нам. Чуєте? Поляк знедолений, поляк пригноблений—то ж наш! От вам хоч би Рептек. (Ващук скривився). Якраз вкупі з отаким поляком нам тра йти на фашистів. Вкупі з отаким поляком боротися проти панів польських

і панів українських. Боротися нещадно. Погляньте бо, вся країна вже гнівом, люттю розпечена. Сама земля вогнем дихає. Земля горить!

Ващук. Ха! Це їстинне слово — земля горить. Та коби вже наша земля так загорілась, щоб усіх панів спалило, щоб їх попелом різвіяло.

Селянин (замахав рукою). Тихо, тихо!

(Всі присіли, замовкли)

Дробка. То запевне Іван іде.

З селянин. Ні. Вибачайте. Мені трохи привидилось.

Але будьте тихше...

Ващук. Нікого? А де ж Іван?

Котляр. Справді. Чому й досі Івана нема?

Дробка. Такий прочуд. І злодія не було, і хлопа вкрали.

Мо' недарма мені стріл видався?

Котляр. Який стріл?

Дробка. А як збиралися ми сюди, мені в лісі ніби стріл вчувся.

Ващук. Та годі зі своїм стрілом. Із хмари гримнуло, а йому приснилося. Коби стріл, то всі чули б.

Котляр. Я, правда, не чув. Але мене на фабриці приглушило, то й недочуваю. Може таки стріл був? (До Дробки). Чому ж ви мені одразу не сказали?

Дробка. Бо я вже сам не певен. Всі мене, отак як бачите, заморочили, засміяли... Дружні сороки й орла заклюють.

Котляр. Оце справді новина! Оце мені гайка! А вони собі сидять. А вони мовчать. Ну, як же так можна? На хмару глянув... а!.. мовляв, не всяка хмара з громом.

Дробка. Це таки так. Ано й з громом, то може не гряне...

Ващук. А-но й гряне, то може не по нас...

Котляр. А-но й по нас, то може не вб'є. От воно! От! Сами ж себе тепер судите. Дивна ваша безпечність, слово чести. Був той стріл, чи не був, а раз таке діло—тра негайно перевірити. Боротьба не жарт! (Голосом наказу). Зараз же розвідати довкола. Зараз же Івана знайти, покликати.

Рептек, Я повòлам! Я знаю, куди він пішов.

Котляр. Хутко за Іваном! (Рептек побіг) Ну, як же так можна? Більше обережності. Більше організовано-сти. Цього вам іще бракує. А в нас усе може тра-питись. Сами ж бачите: кипить довкола, як у ка-зані. Війни нема, а живемо, як на війні.

Ващук. Ха! Це істине слово—на війні. А чи пра-вда?—кажуть, війна хутко буде. Кажуть, пани воювати будуть... із більшовиками.

Котляр. А запевне. З ким же пани воюватимуть, як не з більшовиками? З радянською Україною, з ра-дянською Спількою. На радянську Спільку пани аж зубами скрегочуть. Бо радянська Спілька—єдина кра-їна, де праця і воля. Єдиний приклад, як панів зва-лити й самим по правді жити. За цим прикладом будемо й ми робити. Закрутимо гайку так: панів к лихій мамі, всіх жирорідів к лихій мамі, а владу тим, хто працює.

Голоси. Правда, правда!

Котляр. Чи то війна, чи не війна, а революція у нас близько. От ми готуємось похід голодних робити. Так? Збереться багато люду. Багато люду на місто рушить...

Ващук. Так то воно так. І я не проти. Ано, чи вийде що з цього? Ха! Якби той люд озброєний був.

Щоб можна панів бити, трошити. А то... з голими ж руками!

Котляр. Хвилинку, хвилинку...

Дробка. І я кажу: добра каша, та чи буде наша?

Ні! Ось послушайте, як я надумав. Найперше для людей, щоб робота була. А цими днями під нашим селом починають залізничну колію переробляти. От і тра всім туди вийти, щоб усім роботу дали. Я вже з людьми говорив, люди згодні. Кажуть: веде, Дробко, ми підемо!

Селянин (з відстані). Ади, який командир!

Котляр. Ви трохи короткозорі. Вам тільки й світу, що в вікні. А справа велика, справа загальна. Тра великі сили збирати, єднати. Тра велику й рішучу боротьбу починати. Мусите це знати й бути наготові. І мусимо бути завжди вкупі: робочі й селяни. Тісно вкупі. Міцно вкупі. Тоді нас жодний чорт не зламає.

Вашук. Воно правда... по містах, у фабриках вам, робочим, видніше. Ви ліпше це діло знаєте.

Котляр. А звісно. Робочі попереду. Робочі поведуть. А покищо моя думка така; ви, актив, організовуєте своє село. Таких сел (виймає книжечку)—це вже нам напевне відомо—таких найреволюційніших і найближчих до міста сел піде десять. Лишень таємниця. Уста на замок. Ви не діти й добре знаєте, чим це пахне. В околицях зараз військо. Але увагу війська ми постараємось чимсь відтягти.

Дробка. І я кажу: піду з людьми на залізничу колію. Хоч людина я вутла, та не боязка. Ого! Буду бучу здійсмати, буду битись, щоб роботу дали. А військо тим часом...

Котляр. Хвилинку, хвилинку... То ще видно буде. А ви слухайте далі. От підходять селяни до міста. Так? А в цей час до них назустріч робочі, пролетарі, багато пролетарів! Усі ті, що їх з фабрики позвільняли. Усі ті, що зараз страйкують. А їх зараз у місті тринадцять тисяч. Вони підходять, і ми всі стаємо вкупі.

Ващук. Робочі вкупі з нами? Ха! Це інше діло. Це я розумію.

Дробка. Он воно що? І я кажу: де спілка—там і силка.

Котляр. Робочі мене уповноважили на зв'язок з вами. Робочі так і просили переказати: селяне, приходьте, а ми всі теж вийдемо й станемо вкупі.

Голоси. Робочі з нами? Робочі вкупі? Тринадцять тисяч? Оце буде сила. Оце похід! Давай похід!

Котляр. І тоді... тоді тра бути готовим до всього. Бо сам похід це ще півділа. А тоді ми скажемо, ми зробимо так, як нас учить партія робочих і селян. Єдина партія, що справді дасть нам перемогу—партія більшовиків. А партія ця, комуністична партія Західньої України каже: жодного гроша податку урядові голоду й війни!

Дробка. Правда, правда! Так і ми скажемо.

Котляр. Комуністична партія каже: геть панів, лихварів та екзекуторів!

Ващук. Правдиво! К лихий мамі панів. Так і зробимо!

Котляр. Геть національне гноблення!

Голоси. Геть національне гноблення!

Котляр. За хліб! За працю! За волю!

Голоси. За хліб, за працю, за волю!

Котляр. Але комуністична партія ще каже: за про-

летарську революцію! За робітниче-селяську Захід-
ню Україну!

Селянин. Іван іде! Іван іде!

(Репетк вводить Івана, підтримуючи. Той забруднений, од-
нією рукою не володіє).

Всі. Що таке? Іване! В чому річ? Що тобі, Іване?

Котляр (ухопив за руку). Руку прострелено! Оце мені
гайка. Я ж вам казав. (Хутко перев'язує руку). Звідки
ж це, Іване? Як це сталося, Іване?

Іван (сівши знесилено)... Почав мені кричати: стій! А я
хотів своїх попередити... щоб затримались... щоб
не сходились. Я лишень до яру, а він стрельнув.

Ващук. Панич?

Іван. Панич Владек.

Котляр. А він далеко був? Він тебе пізнав?

Іван. Він мене не знає. Він, мабуть, одразу ж утік.

Голоси. Збуї! Душогуби! Іроди!

Іван. Спіткнувся... просто в яр. А там же глибінь яка.
Потовкло мене дуже... Не так рана, як потовкло.
Непритомний лежав.

Котляр. Ні, рана не страшна. Рана хутко загоїться.
Але от що: все це тра приховати. Чуєте? Дуже
пильно приховати. Щоб ніхто ніде ані-ні... Бо іна-
кше можуть нас усіх викрити. Розумієте? Це мусить
бути таємниця... Таємниця нашої боротьби.

Ващук. Правда! Правда! Приховати тра!

Дробка. Добре приховати!

Котляр. А відплату ми знайдемо. Ми не подаруємо.
Це ж переходить всякі межі. Людей, як собак, стрі-
ляють!

Голоси. Людей, як собак, стріляють! За що людей вби-
вають? Відплатити їм! Скарати їх!

Дробка. Тихше, тихше! Іван щось хоче сказати.
Іван. Коли я підходив, чув останні слова. Я прошу
продовжувати збори. Щоб не сталося, а всі ми му-
симо бути сильні. Бо й ви уже більшовики.

КАРТИНА П'ЯТА

Заля в палаці Владекових батьків. Просто—вікна в ніч. Проти-
лежні виходи. Праворуч чутно зв'якіт посуду, сміх та вигуки
багатьох голосів—вечеряють. Ліворуч з'являється бабця, хижо
скрадається до вікон, до роялю... Шепоче. Біля входу до їдальні
зупинилася, христить повітря. З лівого боку Оксана вносить дві
лямпі. Бабця з несподіванки скрикнула. Оксана з несподіванки
пустила одну лампу.

Б а б ц я. Сьвента Марійо!. Пожежа! (З їдальні вбігають Вла-
дек і Куйлихо. Ще хтось зазирає).

В л а д е к. Не турбуйтеся, панове. Нічого, нічого. Дур-
ниці (причинив двері, суворо). Що тут трапилось?

О к с а н а. Пані наказали, аби сюди світла більше. Я
лямпі несла. А вони як крикнуть... а я злякалась.

В л а д е к. „А я злякалась!“ Дерев'яні руки, пся косьці!..
Пане Куйлихо, прошу пана, одведіть бабцю вниз,
на першій поверх. Ви ж знаєте?..

К у й л и х о. Будь ласка. Будь ласка.

Б а б ц я. Це поганий знак. Щось буде! Щось буде! Це
поганий знак! (Виходить з Куйлихом ліворуч)

В л а д е к (озираючись). Розбила лампу? Ну, нічого, ні-
чого. Не бійся. Я скажу, що це я сам розбив.
Я ж тебе, Оксанко, завжди захищаю. Я ж тебе
люблю, а ти не віриш.

О к с а н а. Ади, яка напасть.

В л а д е к. Бігме! А ти невдячна. Ти тікаєш, думки
ховаєш.

От скажи мені, що там на селі чути про хлопський бунт?

Оксана. І... таке! Хіба мені знати?

Владек. Хитруєш, звірятко. Ховаєшся? Ну, нічого. Сьогодні нарешті я сам до тебе прийду. Так, так! Сьогодні всі будуть міцно спати. Я прийду, і ти мені все розкажеш?

Оксана. Оце справді... не мала я клопоту. І не заміряйтесь.

Владек. Ах, дурне звірятко! Це ж буде така ніч, палка ніч!

Оксана. Палка ніч?

Владек. Так, так! От побачиш. Палка ніч... Стоп! Здається, йдуть.

(Одскочив. Входять Куйлихо й Вирва)

Вирва. Нех бєндзе похвальбони... Прошу вибачити, що так пізно, але я не винен. Слово гонору. Я прийшов... віншую пана менинника. Дай вам, боже, сто років жити, здоровим бути, а грошей ніколи не рахувати. Вибачайте, що так пізно, але тут маленький подарунок. В сусідньому селі діставав та й спізвився. От... пан Владек любить стріляти, зброю любить, так от, прошу... (Розгортає, подає стару рушницю).

Куйлихо. Запорізький самопал? Це оригінально!

Владек. Не запорізький самопал, а стародавня польська фузія (До Вирви). Дякую, дякую! (До Оксани) Ану, принеси нам сюди шпапса. Хутко!

(Оксана побігла до їдальні)

Вирва. Між іншим, оця дівка, пане... Я якраз хотів вас попередити. У неї брат—людина небезпечна. Слово гонору. Коли Вирва каже—Вирва знає.

Владек. Хіба?

Вирва. Пане! Коли Вирва каже, Вирва знає. Потім—
оцей хлопський бунт. Чули ж, мабуть, пане?
Просто—окрѣпносьць!

(Входить Оксана з повною тацюю. Владек наливає)

Владек. Прошу. Дякую за пам'ять, за пораду.

Вирва. До послуг. До послуг. Ваше здоров'я! Сто
років жити!

Владек. Прошу ще. (Наливає)

Варва. Дякую. Дай, боже, гроші. (П'є) Не смію більше
пана турбувати. А коли щось треба—слуга пан-
ський.

Владек. Добре, добре. (Вирва пішов. Владек до Оксани)

А ти... в другому сальоні стола до карт приготуй.

А сюди світла більше. Чи тобі по сто разів
казати? (пішов до їдальні).

Куйлихо. Може тобі, дівчино, допомогти?

Оксана. (Пораючись з лампами). Ні, пане. Не ваше за-
сипано, не ваше й мелеться.

Куйлихо. Це оригінально! Чого ж ти не в гуморі? Не
годиться, не годиться. Ти, дівчино млоденька, не
сердись, ти на мене, козаченька, подивись... Кхе,
кхе... Так, здається, співають в нашій українській
пісні?

Оксана. Атож. Я є на тебе подивилась, козака, ано...
ано пісня українська не така.

Куйлихо. Це оригінально! То ти вже, видно, й сама
пісень складати вмієш? Що то значить—нація!
Тільки ти, дівчино, будь ласкавіша. Ми ж обоє
українці. Через те я тобі й допомогти хотів. Ми
обоє з народу. От скажи, в народі у вас, на селі,
часто українських пісень співають?

Оксана. Ая. Співають. Попід хатами, з торбами...

Куйлихо. Це оригіально! Під хатами ж співають жебраки, а я питаю: заможні?

Оксана. Про заможніх не скажу, не знаю — діла з ними не маю.

Куйлихо. А диви-но, яка горда. Так, дівчино, не годиться. Чи багатий, чи бідний—однаково люди. Одному доля судила більше, другому менше. Нічого не зробиш. То тільки дурні більшовики думають, що всіх порівняти можна.

Оксана. А хіба я що? Кажу лишень: є такі, що й калачів не хочать, а є й такі, що висівки з лободою їдять.

Куйлихо. А... нічого не зробиш. Бідність не порок. Треба примиритись, трохи зачекати. А отих самих більшовиків не слухати, проганяти, бити! (Раптом)
У вас на селі більшовики є?

Оксана. Є.

Куйлихо. Та ну? Багато? А що вони роблять? А що вони кажуть?

Оксана. Отак точнісінько кажуть, як ви.

Куйлихо. Це оригіально! Та й дурна ж ти, дівко! То не більшовики, то демократи. Розумієш? Більшовики проти народу, більшовики за комуністів. А такі, як я, тільки за нарід стоять. Щоб нарід себе ліпше почував, щоб не сварився, щоб спокійно в злагоді жив. Розумієш? Більшовики проти України, а ми, демократи, ми за велику, народню Україну! Отак людям і розказуй, як на село підеш! (Вбігають Яніна і Владек, панна і поручник із келехом вина).

Яніна. О, пан Куйлихо таємно з дівчатами жартує?
Ха-ха-ха!

Владек. Так, так! Національне тяжіння! (Оксана пішла).

Але пан хоч і українець, проте наш спільник.

Просимо ж випити за спілку! (Поручник подає вино).

Голоси. Просимо, просимо! А за що ж ви пити будете?

Куйлихо (трохи завагався). За вас... і за нас! (Випив)

Голоси. Браво, браво!

Яніна. А тепер, як спільника, просимо заграти.

Куйлихо. (Здивовано). Це оригінально!

Голоси. Просимо! Просимо! (Куйлихо грає, решта танцюють).

Владек. (Танцюючи). Панно Яніно, ви не забули... за нашу таємницю?

Яніна. Ах, ні! Тяжка таємниця. Чи ви його справді вбили? Хто він?

Владек. Нічого невідомо. Зате є інші, тривожніші новини

Яніна. Тривожні новини? Які ж новини?

Владек. Хлопський бунт!

(З ідальні входять полковник, Бантиш, інші поважніші гості, де-хто прилучається до танку. Вбігає Оксана)

Оксана. Пана поручника просять негайно! — (Поручник пішов і вертає, коли танок скінчено).

Полковник. Що там сталося, пане поручнику? Ви й танок покинули.

Поручник. Впіймали збуя, пане полковнику.

Полковник. Збуя? Де? Коли?

Поручник. Допіру. Недалеко від брами. Не зважаючи на наказ, що пізно ходити заборонено, все ж таки йшов. На поклик зупинитись не хотів. Каже, що тутешній.

Владек. Тутешній? Цікаво.

Яніна. Збуй? Ах, як цікаво! Покажіть нам збуя!

Голоси. Справді! Справді! Покажіть збуя! Це буде дуже цікаво! Покажіть нам збуя!

Полковник. Панове, на мій погляд, тут не місце. Обстановка аж ніяк не відповідає такій візиті. Але, коли панське бажання, я можу й показати.

Голоси. Просимо, просимо!

Полковник. Пане поручнику, хай приведуть. (Поручник пішов). А потім, якщо ваша згода, панове, можемо в сусідньому сальоні сісти до карт...

Яніна. Але навіщо в сусідньому сальоні? Лишайтеся тут. Тут так чудесно, ніби в давньому замкові.

Бантиш. (Трохи відсахнувся од вікна). А яка тут височінь! Теж ніби в давньому замкові.

Владек. Пан має рацію. Погляньте на ці двері. Який дуб! Яка міць! Теж ніби в даньому замкові. (Вертає поручник. Жовніри вводять Вашука)

Полковник. О, маєте! Будь ласка. (Пани точаться назад)

Яніна. Єзус-Марія! Яка страшна постать.

Владек. А пан Бантиш придивляється замислено. (До Бантиша). Пане Вітольде, ви, як соціяліст, що на це скажете?

Бантиш. Коли б я був не тільки соціялістом, але й поетом, я сказав би: ввійшла земля.

Полковник. Хо-хо! Нассипалі пяску! Ви справді не тільки соціяліст, але й поет. Бо я бачу, ввійшов просто карний елемент. (До Вашука). Ти хто?

Вашук. Я тутешній селянин, Вашук Йосип.

Полковник. Чого пізно шляєшся? Чого на поклик не зупиняєшся? Знову може підпалювати? Знову, як у Калинівці?

Вашук. Та що ви, пане? У мене дитинка помирає. Я біг по порятунок. От пан Куйлихо мене знають.

Куйлихо. Це оригіально! Ти мене пам'ятаєш?

Вашук. Авжеж пам'ятаю. Скільки зустрічалися! Хал Ви ж пісень наших українських запитували, записували. Пісень співали... (Оксана і льокай вносять стола до карт).

Полковник. В такому разі, я гадаю, панове, що пан Куйлихо може тут бути і суддею. Пане Куйлихо, це ж ваші, українці. Що, по-вашому, зробити?

Куйлихо. Це... це справді оригіально. Але... звичайно, заарештувати.

Вашук. За що? За що ж мене арештувати? Мене й так уже побили. А там дитина помирає. Там... пустіть мене, пане!

Полковник. Знаємо вас. Нападати, підпалювати...

Вашук. Хто нападає? Хто підпалює? Ви, пане, вже на смерть перелякані.

Полковник. Що? Без балачок! Марш!

Вашук. Ну, коли так... безневинно, то... пропадіть ви пропадом! Най сама земля під вами підпалиться, най згорить!

Полковник. Мовчати, пся маць! Марш! (Вашука виводять). Пані, панове, прошу мені вибачити за вислів, але... в іншому місці я з ним не так поговорив би. З тими збуями інакше неможна.

Голоси. Яка в нього зненависть! Які погрози! Яке нахабство!

Полковник. Більшовицька пропаганда. Але заспокойтесь, панове. Забудьте, панове. Це — дурниця. Ось давно вже карти ждуть. Прошу, панове. (До карт сідають полковник і ще двоє гостей). Сподіваюсь, пане соціалісте, ви теж не одмовитесь?

Бантис (глянув на годинника). О, ні! Мені вже пізон.

Завтра в місті чергова конференція ППС. А перед конференцією мені треба ще заглянути на залізничну колію, бо маю доручення проінспектувати там умови праці.

Куйлихо. І я загляну на колію. Обов'язково! У мене там підряди, багато підрядів. Обов'язково заїду.

(Молодь згуртувалась біля роялю. Яніна стиха грає. Владек щось наспівує)

Полковник (готуючи карти). Панове соціалісти, проінспектуйте ще як слід наші кордони. Пора вже, пора наші кордони переглянути. Бо кордони наші мають бути нарешті і будуть по Дніпро, Двину, Неман...

Куйлихо. Це оригінально! По Дніпро? А... Західня Україна?

Полковник. Яка Західня Україна? Західньої України я, прикладом, не знаю. Я знаю Східню Малопольську.

Куйлихо. Вибачайте, але ви занадто спрощуєте. Утворення самостійної України багато важить для самої Польщі. У нас, панове, спільні інтереси!

Полковник. Але без великої Польщі не може бути самостійної України. Мусите з цим згодитись.

Бантиш. А ваші українці хай раніше перестануть бути збуями, гайдамаками, погромниками.

Куйлихо. Бачте... але погром на українців у Львові. Пацифікація...

Полковник. Який погром? Нассипалі пяску! У нас погромів не буває!

Бантиш. У нас можливі лише... деякі ексцеси.

Полковник. Це ви собі запам'ятайте!

Владек. І до Ліги націй скарг не надсилайте!
Куйлихо (зовсім приголомшений). Чекайте! Чекайте!
(Загальний сміх. Входить бабуця. Сміх упав)

Бабуця. Як тут весело! Яка я рада за вас. Шкода тільки, що сьогодні ксьондз-пробош не міг прибути.

Голоси. Бабуцю, просимо до нас! Просимо сюди! Сідайте, бабуцю!

Бабуця. Ні, я не сяду. Я хочу ходити. Ви собі гуляйте, а я буду ходити... вартувати буду. Я чула внизу, ви тут грали мазура, і мені згадалося старе: „Єще Польска не згінела“. Так! Польска не згінела. І треба вартувати. Панове, хіба ви не чуєте?— багато круків. Хіба ви не бачите?— більшовики! Правду ксьондз-пробош каже: і будуть люди, як падло, і будуть люди, як черви. Де падло, там і черви. Але Польска не згінела! (Кричить). Не згінела! Не згінела!.. (Її виводять)

Полковник. Не дивуймось, панове. То ходить сумління старої Польщі і прорікає правду: треба вартувати!

Бантиш. Але годі містики! Не вартувати, а рятувати.

Поручник. Що ви хочете цим сказати?

Бантиш. У нас, панове, страшна криза, страшна загроза для всієї держави, а ми... ми дбаємо за власність. У нас страшне безробіття, а ми... ми за особисті інтереси. У нас величезні страйки, революційні майже заколоти. У нас, панове, десять тисяч політичних в'язнів! Що з ними робити? Панове, адже, між нами казавши, декретом президента Польщу фактично оголошено на воєнному стані.

Владек. Що ж ви пропонуєте, пане соціялісте?

Бантиш. Соціалізм у нас повинен посісти позицію боротьби проти капіталу. Бо інакше цю позицію посядуть інші. Так, так! Інакше нас, польських соціалістів, зіпхнуть вбій, нас заженуть в куток, нас знищать...

Полковник. Хто?

Бантиш. Комуністи.

Полковник. О, насипалі пяску! Ви знову перебільшуєте. Віст!

Бантиш. Не забувайте, панове, що сказав Мусоліні: досить комунізмові переступити через Віслу, щоб ця зараза пішла аж до Райну, а звідти, як чума, по всій Європі.

Полковник. Не забувайте, пане, що у нас є прекрасна армія.

Бантиш. Не забувайте, пане, що в нашій армії вже є комуністичні метелики. Є ненадійні люди.

Полковник. Менше ненадійних людей і більше надійних машин. І ми завжди готові сами переступити через Віслу. Ми, будьте певні, зуміємо захистити цивілізацію. І ми зуміємо наші кордони не тільки оборонити, але й змінити.

Поручник. У нас організація „Стшелец“! У нас Союз легіонерів!

Владек. А союз унтер-офіцерів? А осадники?

Яніна. А наші жінки, що воєнізуються? Я перша!

Бантиш. Все це так. І все це не зовсім так. Казан занадто кипить.

Куйлихо. Авжеж кипить. От, пацифікація...

Полковник. Знову пацифікація! А ви ж як хотіли? Чого ви хотіли там, де саботаж і терористичні

акти? Та чи знаєте ви, що хотіли наробити тутешні хлопці? Ця банда хотіла зробити похід голодних до міста! А?.. Як вам подобається? А в місті до них мали приєднатися безробітні і всяка наволоч. А? Насипалі п'яску! Ви ж уявляєте собі, що з цього могло б вийти? Виступ призначено на завтра. Чуєте, пане соціалісте? Саме тоді, коли у вас конференція. А? Приємна несподіванка? Але заспокою вас: сьогодні надвечір змову викрито. Декого вже заарештовано. Найнеприємніше тільки те, що серед повстанців є й поляки.

Голоси. Поляки?

Полковник. Так Але переважна більшість, звичайно, українці.

Голоси. Яка новина! Яке нахабство! Знищити їх до пня!

Яніна. Здається, котрась лампа чадить? (Владек оглядає лампу).

Бантиш. Новина прикра. Але все це ще раз нагадує мені пересторогу „Слова Польського“. Пам'ятаєте, панове? „Пора зрозуміти, що в нас під ногами земля горить“. Це правдиво написано. Більше я нічого не скажу. Я мушу, на жаль, поспішати. На добраніч, панове.

Куйлихо. І мені час. Коні готові. Я вас хутко одвезу. На добраніч, панове.

Полковник. Земля горить? Нічого. Ми знайдемо спосіб її погасити.

Бантиш. Ми мусимо знайти цей спосіб. На добраніч. (Пішов ліворуч із Куйлихом. Та, вийшовши, одразу ж обоє кидаються назад)

Бантиш і Куйлихо. Пожежа! Внизу горить!

Всі. Де пожежа? Чому пожежа? Так раптово? Не може бути!

Полковник. Панове, тільки без паніки.

Частина (кинулась до дверей ліворуч). Ай! Внизу горить!

Зсередини горить! Більшовики підпалили! Тікаймо!

Полковник. Панове, я вас прошу без паніки!

Частина (кинулась до вікон). Горить знадвору! Вогонь знадвору! Більшовики! Тікаймо!

(Паніка. Розбігаються хто куди. Заля порожніє. Тільки скріз перегукування. Вбігає бабця, скрадається до роялю. Бляск у вікнах. Бабця раптово бере різкі акорди: „Ще Польска не згінела“.
(Вбігає Оксана).

Бабця. Хто ти така? Геть звідси!

Оксана. Ади! Зовсім баба здуріла.

Бабця. Це ти запалила ніч? Це через вас палає ніч?

Оксана. Палка ніч? Правда, відьмо, палка ніч?

Бабця. Геть звідси! (Замахнулась).

Оксана. Ах так? Ти ж, старе стерво! (Теж замахнулась).

Бабця. Сьвента Марію! Більшовики! (Тікає ліворуч, захоплює з дверей ключа, замикає за собою).

Оксана. Не зачиняй дверей! Не зачиняй дверей! Нащо ти зачинила? Ну, я ж тобі зачиню! Я знайду собі вихід, а вас я всіх зачиню! (Хутко розбиває лямпи, розливає гас).

Голос Владека (з їдальні) Панно Яніно, де ви?

(Оксана стрибнула до дверей праворуч, приховалась за портєрою. Вбігає Владек).

Владек. Панно Яніно, де ви?

(Оксана вислизнула до їдальні, замкнула другі двері).

Владек (сам). Панно Яніно, відгукніться! (Ткнувся до дверей ліворуч). Хто там замкнув? Який дурень замкнув? (Побіг до протилежних дверей). Що? І тут замкнено?

Змова? Одімкніть двері! Одімкніть двері! Боже мій! Панно Яніно! (Кинувся до вікна, розбив — дим). Ах, ця проклята височінь! Нащо так високо підносились? (Знову до дверей, б'є двері кріслом). Ці прокляті двері! Нащо робили такі двері? Голова моя... повітря, повітря!.. Я не можу. Де моя зброя? (Ухопив старовинну рушницю). От і вся моя зброя. Який жах! (Упав на коліна) Сьвенти бдже, сьвенти мбдчи, сьвенти несьмертельни, врятуй мене, врятуй, якщо ти єси на небеси. А-а-а! (Знову до вікна, але вистрибнути не наважився, заточився, падає) Панно Яніно, я гину!

Д І Я Ч Е Т В Е Р Т А

КАРТИНА ШОСТА

Залізничний насип. Копачі копають. Входить Куйлихо.

Куйлихо. Боже поможи! Ну, як воно працюється?

1 копач. За нами, пане, діло не стане.

2 копач. Аби робота — діло буде. За вашим добром,
а за нашим горбом.

Куйлихо. Це оригінально! Чого ж за горбом? Так говорити не годиться. Всяк має те, що йому судила доля. А на вашу працю зараз приїде інспектор подивитись. Буде вас інспектор розпитувати. От ви йому й кажіть. Це ви тут, значить, передні?

1 копач. А-я, передні. А за нами слідом — ось бачите? (показує рукою) — грабарі. Двадцять грабарок на цьому боці. Ось! (Зупинився вражено). А погляньте бо! який гурт сюди насуває. Що воно таке?

Куйлихо. Де? А й справді гурт. Ах, он воно що? Це, мабуть, похід у місто. Це розпусники! Бунтарі, (До 2-го копача) Ану, катай на село, поклич сюди жовнірів. Хутко!

2 копач. Я хутко ходити не вмю. Не такі в мене ноги.

Куйлихо. Не вмієш, чи не хочеш? (До 1-го) Ну, тоді ти катай. Скажи, щоб зараз же сюди жовнірів. Та хутко, хутко! (Перший побіг)

2 копач. Які люди, кажете? Бунтарі?

Куйлихо. Недобрі це люди! Вони, певне, спробують

і вас на лихе збивати. Дивіться, держіться! (Долітає гомін).

2 копач. Нам, пане, держатись не первина. Коби не держались, то досі вже й попадали б. Усе життя, як той корінь, за землю держимось.

(Надходить гурт із Дробкою на чолі)

Дробка. Здоровенькі були! Ну, приймаєте гостей на підмогу. Хоч нас в гості і не звуть, та ми знаємо, де п'ють.

Куйлихо. Це оригіально! А чого ж ви хочете? Голоси. Їсти хочемо! Заробити хочемо! Нема юж церпівоеьці! Біда наша!

Дробка (рукою на них махнув). Тихо! Я говорю. Оце, пане, зібралось найгірше бідацтво. Злидні нас обсіли, як воші кожуха. Пропадаємо! Нема далі ходу. З цього боку горе, а з другого — море, з третього — болото та мох, а з четвертого — ох! Петля, пане!

Куйлихо. Співчую. Від щирого серця співчую. Але що ж поробите? У всякого своя доля. Для всіх теper важкий час. Треба примиритись, переждати... (До Дробки) А от ви мені подобаєтесь. Бігме! Мова у вас дуже гарна. Наша справжня, народня, українська мова.

Дробка. Є, киньте жарти, пане! Кому весело, а курці смерть.

Куйлихо. Чи я вам не співчую? Чи я вас не розумію? Ми ж українці.

Дробка. Атож! Нема роду без вироу. Мій батько горів, а ваш руки погрів. Тутка справді українці, а ви — пан.

Куйлихо. Це оригінально! Я ж людина і ви — люди.

Всі ми люди. Свій своєму мимоволі рідня.

Дробка. Атож! Рідня до чорного дня. Киньте, кажу, жарти! Хоч я людина й вутла, а можу розсердитись.

Рептек. Наша справа проста: давай праце!

Дробка. І я кажу: годі мулятись! Ми прийшли — дайте нам роботу.

Голоси. Дайте роботу! Дайте заробити!

Куйлихо. Чудні ви люди. А де ж на всіх роботи взяти?

Тут, мабуть, робочих стільки, скільки треба.

Рептек. Нє, пане-добродзею! Тутай людей, як волів, запрягли. Тутай праці на всіх вистачить. Працю поділити можна.

Куйлихо. Зараз ось-ось має пан інпсектор приїхати.

Ви з інспектором говоріть.

Рептек. А поки той інспектор буде, нам отак стояти?

Час витрачати? Не! Тра самим працю починати.

Так ліпше буде. Вони приїдуть, а ми вже працюємо. От і проганяй нас.

Голоси. Правда, правда! Що там теревенити? Ставай до роботи! Давай роботу! (Кидаються до насипу, з'являється Бантиш).

Бантиш. В чому річ? Що тут іще таке?

Куйлихо. Безробітні набігли. Силою роботу хапають.

Бантиш. Чекайте, чекайте! Що ви собі думаєте? Так не можна.

Голоси. Інспектор, інспектор! Інспектор приїхав!

Дробка. Пане інспекторе, безробітні ми. Голодні ми. Хочемо на хліб заробити.

Бантиш. Але так не можна. Всі, звичайно, хліба потребують. А ви робите бунт і хочете з бунту хліб їсти?

Рептек. Не ми хлеб єми, а он нас з'яда!

Бантиш. Тут є поляки?... Послухайте, що я скажу! Я вас розумію. Але зараз для всіх настав важкий час. Це зрештою минеться. Треба тільки пережити. Треба стиснути паска...

Дробка. Ми так і зробили. Встали, тісно підперезались та й сюди зібрались.

Бантиш. Чекайте! З вами говорить соціаліст. Соціалісти добре знають ваш важкий стан. Соціалісти роблять усе, щоб цей стан полегшити. Соціалісти захищають ваші ж інтереси і борються проти капіталу, проти панської господарки, яка вас гнітить. Голоси. Погано борються! Пора нам самим боротись! Чекайте, він щось цікаве каже. Не перебивай!

Бантиш. Але таке діло за два дні не зробиш. Потрібен час. Капіталізм уже втрачає віру в себе, занепадає. І так поступовно ми перейдемо до соціалізму. Тоді кожний матиме і роботу і достаток. А поки що мусите пережити, мусите потерпіти заради... соціалізму. От чому я й кажу: треба стиснути паска.

Дробка. Е, пане, гарна ваша пісня та кусається. Спереду ви лижете, а ззаду болить.

Рептек. То розмова не для нас! Наша справа проста: нам їсти, нам праці!

Дробка. Ви собі, пане, говоріть, а ми будемо робить. Отак ліпше. А то вас і не переслухаєш. Тутка голод, тутка злидні, тутка пропадаємо, а він — ждати, пережити! Доки ждати? Доки пропадати? Я людина вутла, і я вже не можу. Годі вже! Мусить бути всім робота. Не слухайте його, слухайте мене! Ви (до частини) ось тут робіть, копайте! А ви

(до другої частини) гайда до грабарок. Гайда за мною!

(Кинувся вбік, частина гурту за ним)

Бантиш. Що ви робите? Ви ж будете відповідати! Що ви собі думаєте?

Куйлихо. Коней розпрягають! Коней розпрягають! Це ж бунт!

Бунтеш. Це гірше ніж бунт. Я вже розумію, що вони хочать робити. Це страшно. Ви чуєте? Я вам забороняю. Чуєте? Не смійте! Не смійте!

(Виїздить грабарка, запряжена людьми. На чолі Дробка і Рептек).

Куйлихо. Сами впряглися? Це оригінально!

Дробка. Гей, воли, до болота — буде плата, буде й робота!

Рептек. Нех у ката, абй плата!

Бантиш. Покиньте це! Зараз же покиньте!

Дробка. Ні, будемо сами возити — дайте лишень заробити!

Голоси. Будемо сами возити — дайте лишень заробити!

Бантиш. Нечувана річ! Люди з кіньми конкурують...
(Одвернувся. Вбігає поручник з жовнірами)

Поручник. Що то? Бунт?

Бантиш. Демонстрація.

Поручник. Заарештоваць!

КАРТИНА СЬОМА

Залізничий переїзд під селом. Будка. На варті жовнір.

Групи зігнаних на розправу селян.

1 група. Що буде?

2 група. Що буде?

1 група. Кара буде!

2 група. Бій буде!

1 група. От які бандити розплодились на селі. Нападають, підпалюють, убивають.

2 група. От яке нещастя на селі. Хати палять жандарі, людей мучать, убивають.

1 група. Ще й за Вирву клопіт буде.

2 група. Ще й за Вирву помста буде.

1 група. Чули? В місті щось робиться. Стрілянина!

2 група. Чули? Села йдуть на місто. Села таки йдуть! Всі. Жовніри! Жовніри! Онде жовніри!

(Виїздить озброєна кулеметами дрезина. Входять полковник, поручник, жовніри)

Полковник (до всіх). Ну, добрий день, товариші...

(Тиша) Відповідати, коли я кажу. Чому мовчите?

Добрий день, кажу, товариші.

Гурт (глухо). Добрий день.

Полковник. Ага! То ви, значить, товариші? Ви погоджуєтесь, що ви товариші? Погоджуєтесь, що ви більшовики? Нассипа́лі пяску!

1 група. Ми не більшовики! Хрест святий, не більшовики!

Полковник. Ага! Тепер то й ви заговорили? А чому ви досі мовчали? Скажіть тепер, куди зникли ваші товариші? Чому вас так мало, коли наказано всім з'явитись? А? Більшовицькі морди! (Чутно дзвони на сполох). А це що за дзвони? Чому дзвони?

Поручник. То хлопські хати вже горять, пане полковнику.

Полковник. Припинити.

Поручник. Що? Пожежу?

Полковник. Ні, дзвони. (До гурту) На селі у вас більшовицьке кодло. На селі комітет акції. А ви

мовчали? Ви, може, товариші, не знали? А? То я вам зараз покажु. Дати сюди одного!

(Виводять із будки Вашука)

Гурт. Вашук! Вашук! Йосип Вашук!

Полковник. А, вчорашній збуй?

Вашук. Я селянин.

Полковник. Збуй а не селянин! Відповідай перед людьми, чесно відповідай: на селі ще багато збуває?

Вашук. Я не знаю.

Полковник. А комітет акції звідки взявся?

Вашук. Я не знаю.

Полковник. А що тим сам є член комітету акції, це ти знаєш?

Вашук. Не знаю.

Полковник. Теж не знаєш? А похід до міста хто організував? (Підбігає поручник)

Поручник. Пане полковнику! (Шепоче)

Полковник. Що? Таки лізуть? Зупинити! Розігнати!

2 група. Села таки йдуть!

1 група. Збуї таки йдуть! Боже, що буде?

Полковник (до поручика). Так. Я розумію. Але не турбуйтеся. Робіть без шуму.

Поручник. Єст! (Дає наказ іншому)

Полковник. А хто Вирву вбив?

Вашук. Не знаю.

Полковник. Хто пана підпалив?

Вашук. Не знаю.

Полковник. Ти людина чи папуга? Пся, косьць! Не знаю! Не знаю! Ти мені ці штучки кинь. Хто з тобою вночі ще був? Говори! Перед людьми чесно говори!

Вашук. Не знаю.

Полковник. Нассипалі пяску! То, видко, тобі ще мало дали... відомостей? Але ми знайдемо спосіб тебе повідомити, щоб ти добре знав. Де другий?

(Виводять Івана)

Гурт. Іван! Іван!

Полковник. О, яка більшовицька морда. Ти хто?

Іван. Ви й сами добре знаєте. Робітник.

Полковник. Значить... більшовик?

Іван. Значить... робітник.

Полковник. Ах! Он що? Ну, цим усе сказано.

Поручник (вискочив із будки). Пане полковнику, телефон... з міста!

Полковник. Поговоріть сами. (Поручник побіг) Значить, так? (До гурту). А ви й не знали, що у вас на селі живе такий більшовик? Він намовляв вас різну підлість робити, а ви йому потурали?

Іван. Я на підлість не зді́ний.

Полковник (скаженіючи). Мовчати! Всіх спалю! Всіх згною!

Поручник. Пане полковнику! (Шепоче. Чути далекий гомін) 2 група. Села таки йдуть!

1 група. Забуї таки йдуть!

Полковник (до поручника). Що? Та не може бути. Це непорозуміння! (Поручник шепоче). Ну, гаразд. Надсилайте до міста другу дрезину. Повідомте місто. Швидко!

Поручник. Єст! (Побіг до будки).

Полковник. Повстання робити? Я вам покажу повстання! Революцію в місті робити? Ми вам покажемо революцію, товариші пролетарі! Скільки вас усіх організовано? Ну? Нема часу на довгі розмови. Відповідай чесно перед людьми: скільки вас?

Іван. А я вас питаю: скільки нас?

Полковник. Заткни писка! З ким говориш? Я питаю: скільки вас?

Іван. Я мовчу.

Поручник. Пане полковнику! (Шепоче)

Полковник. Що? Не говоріть дурниць, пане поручнику! Негайно перевірити. Надсилайте туди другу.

Поручник. Єст! Там іще просяться, хотять конче щось сказати. (Дає наказ, дрезина з жовнірами рушає назад).

Полковник. Ну, мені зараз ніколи з тобою доправлятись. Ми ще поговоримо! А третій що там? Що він хоче сказати? Хутко!

(Виводять Дробку, за ним Рептека)

Гурт. Дробка! Дробка! Тиміш Дробка!

Полковник. О, теж мені український гайдамака! (До гурту). Тепер пізнаєте ваших комісарів? (До Дробки) Ти хто?

Дробка. Сами ж кажете — українець.

Полковник. Значить... комуніст?

Дробка. І я кажу: українець. І мене б'ють, і б'ють. За що мене б'ють?

Полковник. Оце ти й хотів сказати? Ти мені дурником не прикидайся. Ти ось перед людьми чесно скажи: скільки вас і хто у вас? Тоді тобі нічого не буде й нікому нічого не буде. Запевняю всіх. Ну? Нема часу. Відповідай негайно!

З гурту. Скажи, Дробко! Признайся, Дробко! Помилуй нас! Людей помилуй!

Дробка. А за що мене люди б'ють?

Полковник. Ну, скільки вас? Говори! Говори!

Дробка. Я людина вутла, а мене б'ють, і б'ють...

Полковник. Нассипалі пяску! Ти все дурнем прикидаєшся? Ти розумієш, що тебе жде? (Чутно ближче гомін). Бачиш — військо? Бачиш?

Дробка. Авжеж бачу. До нашого берега, що не припливе, то все...

Полковник. Ах, ображати? (Замахнувся)

Дробка (руками закрився). Б'ють і б'ють...

(Його хутко заступив Рептек)

Полковник. А це що за фάцет? Ти хто?

Рептек. Я — поляк.

Полковник. Поляк?

Рептек (з викликом). Жечивісьце, так!

Полковник. Нассипалі пяску! (Гомін зовсім близько, підбігає стривожений поручник).

Поручник. Пане полковнику, жовніри пропустили!

Полковник. Що? Жовніри пропустили? Зрада! Зрада!

Поручнику, ви відповідаєте головою. Затримати!

Розстріляти! (Вихопив револьвера, загрожує). Стійте,

стійте! Ні кроку далі! (Надходить новий гурт. Передній

селянин махає назад рукою, щоб зупинились). Стійте! Ви

куди?

Селянин. Ми голодні!

Полковник. Звідки ви?

Голоси. З Калинівки! Липці! Краснівка! Тихий Яр!

Полковник. Куди вас чорт несе? Зараз же вертайте назад! Ну!

Селянин. Пропустіть нас далі. Ми не збуї. Ми могли б піти інакше, довкола, а ми йдемо просто...

Полковник. Все одно. Далі ви не підете.

Селянин. Пропустіть до міста, як там пропустили!

Пропустіть до магістрату!

Гурт (до нього приєдналась 2 група). Ми голодні! Ми безробітні!

Полковник. Ще раз кажу: далі ви не підете. Негаймо назад!

Гурт. Ми не підемо назад! Ми нікого не чіпаємо!

Полковник. Назад! Марш!

Гурт. Жовніри, пропустіть нас до міста! Жовніри, ми ваші батьки! Ми ваші брати, жовніри!

Полковник. Ах, так? Бунтувати? Востанне: на-а-зад!

Гурт. Не слухайте цих іродів, жовніри! Пропустіть нас! Пропустіть!

Полковник. Кулемети! (Приготувались кулемети)

Гурт. Ми голодні!

Полковник. Рахую тричі. Раз!

Гурт. Ми голодні!

Полковник. Два!

Гурт. Ми голодні! (Всігає мати)

Мати. Сину мій! Іване! Наша хата горить! Земля вже горить! Люди добрі! Людоньки! Чого ж ви стоїте, дивитесь? Доки будете стояти? Доки боятись? Бийте їх! Ріжте їх!

(Над юрбою зринає плякат „Геть панів“)

Полковник. Прибрати пляката, пся маць! Заткнуті старій писка! Розстріляти!

(Жовнір ударив матір прикладом, упала)

Іван. Що ви наробили? Прокляті!..

Полковник. Мовчати! Забрати!

(Зарештованих зачиняють до будки)

Поручник. Пане полковнику, телефон не працює!

Полковник. Що? Телефон? Я сам до телефону. А ви, поручнику, тут! (Побіг).

Поручник. Єст! (Вбігає Оксана).

Оксана. Ви не бачили моєї матер? Сюди побігла моя мати. Де моя мати? (Помітила) Мамо! Ой! (Схилилась, підводиться). Мамо, я стану на вашому місці! (До всіх) Чого ви стоїте? Чого ви дивитесь? (Матір односять) Чого боїтесь?

Поручник. Замокни, варіятко! Взяти її!

Оксана (одскакує). А на вас вся Галичина дивиться. А в місті революція! А онде Котляр з робітниками іде. А ви стоїте? Бийте їх! Хапайте їх! (Над юрбою другий плякат; „За пролетарську революцію“)

Поручник. Кинути плякати! Взяти дівку!

(Жовнір замірився. Один із селян підскаочив, ухопився за карабін. І тоді, як лавина, ринули всі.

Полковник (вискочив із будки). Кулемети до мене! Кулемети! Зрада! Зрада! Сакрамента... в серце! в кров! (Тікає. Селяни розбивають будку. З будки перший вибігає Іван).

Іван. Ловіть їх! Держіть їх! Перебігайте ліворуч! Перебігайте!

Ващук. Хапайте зброю! Не давайте зброї! Перш за все зброю! Зброю! Зброю! (Побіг).

Дробка. Ой, не пускайте! Ой, не пускайте! (Побіг)
(Озброєні селяни врешті ведуть полковника)

Полковник (зовсім приголомшений). Нічого не розумію...
Нічого не розумію...

Іван (до полковника). А, добрий день. Теперка вас і не впізнати. Ви хто?

Полковник. Нассипалі п'яску! Поляк.

Іван. Значить... фашист? (Полковник мовчить) Мовчиш, значить, погоджуєшся? Та це нам і так відомо. Але знай, що наші погляди інші: не кожний

українець — комуніст, і не кожний поляк — фашист. Мені тільки нема часу з тобою доправлятись. Ми ще поговоримо! А зараз одведіть його (Одводять до будки).

Голоси. Котляр! Котляр! Робітники! Котляр!

(Вертає та сама дрезина, на ній уже Котляр із робітниками).

Котляр. Іване, ти тут? Вітаю тебе, Іване! Вітаю вас усіх, товариші! Але не можна гаяти часу. Перемога наша ще не остаточна. Там, на вулицях міста, зараз б'ються робітники. Багато поляків теж з нами. Але потрібна негайна допомога. Ворог іще дуже міцний і буде захищатись до краю. Та ми мусимо зламати його. Зараз ми організовано підемо туди. Частина залишиться тут, із Вашуком...

Ващук. Я тут. Я теперка на все згоден!

Котляр. А решта всі рушаймо на місто! Не даймо панам перемогти нас! Захищаймо революцію!

Дробка. І я кажу: за революцію!

Котляр. За пролетарську революцію! За робітничо-селянську Західню Україну! Хто до бою — за мною!

Голоси. На місто! До міста! За революцію!

(І в цей час, перетинаючи дорогу, вбігли й, мов суворя машина, враз вишикувались жовніри з поручником на чолі).

Поручник. Кинути зброю!

Рептек (нестримно вихопився наперед). Бий!

Поручник. Стій! (Вистрелив. Рептек упав. Гурт вражено й погрозово рухнувся наперед).

Гурт. Прокляті! Прокляті!

(Жовніри підвели карабіни. І між двома силами, готовими ось-ось кинутись одна на одну, повстала зловісна хвилина).

КІНЕЦЬ.

1900-01-01
1900-01-01

189 (1986) у
РА 3766

Ціна 1 крб. 20 коп.
Оправа 80 коп.

